

Figures Pessebre

4ª mostra

Escultures de petit format

Domènec Talarn
(1812-1902)

Figures de Pessebre

Escultures de petit format

Domènec Talarn
(1812-1902)

Del 29 de novembre de 2013 al 19 de gener de 2014

Servents a camell

43 x 57 x 25

Associació de Pessebristes de Barcelona

Organització:

Museu Arxiu de Sant Andreu de Llavanes

Edició del catàleg:

Museu Arxiu de Sant Andreu de Llavanes

Disseny gràfic i maquetació:

beAtypical marketing i comunicació gràfica

Fotografies:

Arxiu fotogràfic del Museu Etnològic de Barcelona,
Josué Consuegra, Cristina Martí, Ferran Manau i
Mireia Fotografia.

Impressió:

Gràfiques Llavanes

Dipòsit legal:

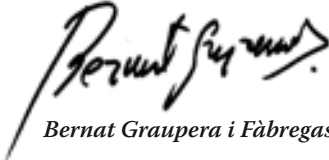
B-26213-2013

Can Caralt mostrarà aquest Nadal les exquisides figures de pessebre del mestre Domènec Talarn i Ribot (Barcelona 1812-1902), escultor, paisatgista i pessebrista català de reconegut prestigi. Tot i dedicar-se durant tota la seva vida a l'escultura, a nivell popular, Talarn va ser molt conegut com a pessebrista, tant per la seva faceta de figuraire com pel muntatge de pessebres de grans dimensions. Uns pessebres en què els personatges ja no vestien com els camperols catalans de l'època, sinó que, passats pel filtre de la concepció historicista, llüïen una vestimenta hebraica, pròpia de la Palestina de l'època. Us convidem a descobrir-ho del 29 de novembre al 19 de gener al Museu-Arxiu de Llaveneres.

Amb aquesta exposició, el nostre Museu manté la tradició biennal de donar a conèixer l'art del pessebrisme a Catalunya. La iniciativa va arrencar l'any 2007, amb una primera mostra de pessebres d'autors catalans des del segle XVIII fins a l'actualitat. L'any 2009, el Museu ens va presentar una selecció de treballs d'artesans en actiu a Catalunya. La darrera exposició, del 2011, es va centrar en la figura de Lluís Carratalà i Vila (1895-1991) figurista i escultor català molt conegut per les seves figures de pessebre tradicionals que recreen el món rural català dels segles XVIII i XIX.

En aquestes dates al voltant de Santa Caterina en què el calendari ens recorda que cal muntar el pessebres a les nostres llars, us presentem aquesta entranyable exposició, que s'ha fet possible gràcies a la tasca del nostre Museu-Arxiu. En nom del consistori llavanerenc, el més sincer agraïment també al Museu Etnològic de Barcelona i a l'Associació de Pessebristes de Barcelona, per la cessió d'algunes de les obres d'art que podrem admirar a Can Caralt aquests dies nadalencs.

Mantenint vives les nostres tradicions, fem país.

Bernat Graupera i Fàbregas

Domènec Talar i Ribot

A partir del segle XVIII, a les esglésies i als convents, es comencen a manifestar representacions de la Nativitat que, en poc temps, surten d'aquest entorn eclesiàstic per convertir-se en una pràctica popular. A partir d'aquesta època emergeixen autèntics artistes que, amb el seu art de fer i modelar escultures de petit format, entren a les llars catalanes en forma de pessebre. El segle XIX va ser el segle de grans artistes figuraires que recollien el mestratge iniciat el segle anterior i que ja no s'aturaria fins a l'actualitat. Per endinsant-nos en el coneixement de l'artista, reproduïm una part del que va escriure sobre Domènec Talarn, Josep Mª Garrut i Romà, historiador i acadèmic de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, i publicat en el llibre *Els pessebres del Monestir*:

“Si Amadeu representa el segle XVIII i Campeny el rellançament de l'escultura i la definició del neoclassicisme, Domènec Talarn i Ribot (Barcelona 1812-1902), escultor, paisatgista i pessebrista, nascut al cor del Raval barceloní i mort al carrer del Carme, és una figura eminentment representativa del XIX, un segle en què neix una tendència historicista, de descobriment del passat, d'interès per l'arqueologia.

En aquest sentit, si parlem de pessebres, en l'època de Ramon Amadeu ningú no discutia si els pastors i els personatges del pessebre anaven vestits amb propietat històrica, però al segle XIX fins i tot aquell pare que comprava al seu fill les figuretes del pessebre sabia prou bé que en temps de Jesús la gent no anava vestida com els camperols del moment, sinó que els costums i la indumentària eren diferents. I un ciutadà que mai no s'havia preocupat per la història es convertia en arqueòleg i descobria que la gent de Palestina anaven vestits i es comportaven d'una manera diferent a la seva.

Aquesta concepció historicista, Domènec Talarn l'aplica a les figures de pessebre, tot i que en l'obra

escultòrica continuï aplicant criteris post-barrocs i neoclàssics, sense acabar-se de definir. Les seves figures de pessebre són de formes barroques; l'artista es complau en una arqueologia totalment inventada, que no pas de la deducció històrica. La inventiva caracteritza la seva obra, tant la de pessebrista com la d'escultor, i en donen fe els nombrosos encàrrecs d'estàtues i imatges que li feren parròquies i convents, gràcies als quals va poder mantenir la família.

Deien, i així ho confirmava el seu nét Lluís Torres i Talarn l'any 1950, que el seu primer valor de la seva vida era la família; el segon, l'escultura, barrejada amb les figures de pessebre, que, al capdavant, també són escultura; i, tercer, l'ensenyament dels seus coneixements escultòrics als artistes joves, entre els quals i en lloc destacat Marià Fortuny i Marsal, Joan Roig i Solé i Enric Serra. Diuen que era de temperament alegre i home de molt bon humor, molt casolà, que no era lluitador en la vida i es concentrava en l'escultura.

Va viure noranta anys, la major part dels quals dedicats intensament a l'escultura. Era un gran coneixedor del seu ofici i estava dotat de molta fantasia, una fantasia que, per exemple, aplicà a les caravanes dels Reis d'Orient, que, totes soles, ja són prou per acreditar l'artista. Malauradament, moltes de les seves obres d'imatgeria, de gran escultor, van desaparèixer durant els embats revolucionaris de Barcelona i altres localitats els anys 1835, 1909 i, sobretot, 1936.”

Un dels aspectes interessant en la vida de Talarn va ser el mecenatge amb els artistes novells que intentaven obrir-se pas en el difícil món de l'art. Joan Roig i Soler (1852-1909), autor de l'escultura *Dama del paraigua*, al parc de la Ciutadella de Barcelona, de jovenet i abans de realitzar-la, va presentar els dibuixos a Talarn per demanar-li consell; també l'esmentat Marià Fortuny i Marsal (1838-1874) va ser esponsorat a viatjar al Marroc l'any 1854, abans

de pintar el quadre *La Batalla de Tetuán*. La llista d'alumnes és llarga i de ben segur incompleta, però no ens estalviarem de citar a Enric Serra i Aqué (1859-1918), autor de les *Llacunes Pontines*, o l'escultor Agustí Querol i Subirats (1860-1909).

Una activitat que li va valer un gran prestigi, va ser la d'imatger. Rara era la parròquia de Barcelona i d'altres capitals comarcals catalanes, que no tingués imatges dels seus sants patronals de grans dimensions, com la de sant Pançraç a Santa Maria del Mar, o tot l'apostatolat que vestia ambdós laterals de l'església de Betlem; a la Galeria Vaticana hi figura un sant Miquel, per la intercessió del monjo de Montserrat, Anselm M. Albareda, prefecte de la biblioteca vaticana en aquella època. En una capella del claustre de la catedral de Barcelona hi podem admirar un magnífic quadre escultòric del calvari, esculpit vers el 1890.

Popularment, però, Talarn era conegut com a pessebrista, no només en el vesant de figuraire, si no també en el muntatge de pessebres de grans dimensions, com el del soterrani de la plaça de Catalunya, al Saló del Tinell i a la capella de Santa Àgata de Barcelona. Es comentava, que Domènec Talarn havia introduït la vestimenta oriental en les seves figures i en els seus pessebres, després d'haver-se representat l'òpera *Aida* al Liceu barceloní; però el què si és cert és que, amb Talarn, els pessebres canvien de tenir una indumentària popular catalana, a una vestimenta hebreaica.

Ferran Manau i Graupera

Restaurar pessebres

8

Com les orenetes a l'estiu, les figures de pessebre arriben totes en bloc amb l'arribada de l'hivern. I potser, de totes les peces del Museu Etnològic de Barcelona són les que prenen protagonisme any rere any. I és que la tradició és viva i activa.

Però si bé des de la perspectiva etnològica, podem respirar tranquils en el sentit que una tradició com aquesta, tan de casa, segueix endavant i ben

present en tot el món cristià, en les associacions de pessebristes, exposicions, fires de Santa Llúcia i artesans, potser en altres vessants hi hauríem de posar un punt vermell d'atenció. I és que quan s'apropa Nadal als restauradors se'ns gira feina.

Recordo que de petits, com a moltes cases, la figureta de pessebre era una joguina més, com ara ho són les de plàstic. Quan es muntava el pessebre era com un gran joc dels "clicks" autoritzat i beneït

pels grans i que es feien anar les peces amunt i avall. Si no s'aguantava es fixava amb plastilina, si queia, el traçut de la casa l'enganxava, i si s'esmicolava, a les escombraries i avall, que ja en comprarem un altre a la fira de l'arbre,... Aquesta vivència s'ha repetit a cada casa, ara, ahir i fa molts anys. I n'hi havia de figuretes d'acord amb l'economia de cada família. Podíem trobar des de les populars, fetes a motlle, petites, senzilles, "naïf", pintades de colors vius, fins a les dels grans artistes,, destinades a pessebres de "senyors".

I és que la figura de pessebre de tota la vida, sigui popular o "de palillo" s'ha tractat com objecte utilitari des dels inicis, com ho han estat les palmes i els palmons, que tots els anys es renoven o les fogueres de Sant Joan. Però el gust per aquests objectes tan casolans han arribat a calar fort en molts col·leccionistes i el seu desig de conservar-les, no ja com un objecte d'ús sinó com una expressió de cultura i d'art, pel que ha fet canviar-li's el rol.

L'argila ha estat un material recurrent en l'elaboració de figures de pessebre. El procediment es repeteix gairebé en tots els pessebristes: motlles d'escaiola, retocs "a palillo", o modelatge directe, cuita de les peces en forn de ceràmica i decoració de les figures "en fred" amb pintures a l'oli o esmalts acrílics més endavant. Resultat: producció seriada de molts models repetitius i de gran vistositat cromàtica. Però aquesta matèria primera és a la vegada el seu "taló d'Aquiles" que les fa extremadament vulnerables. I és que la terracota és potencialment eterna i inalterable però fràgil en extrem. La simple manipulació pot provocar trencament de les parts més dèbils, mans, cames, potes, orelles, caps,...

Des de la perspectiva del restaurador, la figura de pessebre se l'ha de tractar amb el mateix respecte que qualsevol objecte testimoni històric de l'activitat cultural d'un poble, ja que ens aporta informació

valuosa. Cal, doncs, aplicar els mateixos criteris: Estabilitat, Llegibilitat i Reversibilitat.

Aquests fragments trencats convé reintegrar-los al conjunt abans no es perdin, degut a les diminutes dimensions que molts d'ells. Avui en dia en el mercat podem trobar una gran gama d'adhesius però no tots són adients per aquesta tasca. Cal rebutjar en primera instància els no reversibles, els que, si per un cas s'hagués de desenganxar, la seva duresa pot provocar pitjors trencades. Adhesius que amb la simple aplicació d'un disolvent es desenganxen serien suficients.

Igualment succeeix en casos on de cara a consolidar una policromia que es desprèn, es sotmet la peça a vernissos o làtex que alteren la coloració i/o acceleren l'arrencament de la mateixa; caldria descartar-los immediatament.

És recomanable conèixer els materials, com actuen, com es comporten a llarg termini i, sempre, en cas de dubte, no aplicar-los.

Esteticament sempre és més agradable veure la figura de pessebre d'un pastor sencer que no pas sense braços o una ovella sense una pota. La tendència habitual fins ara a l'hora de restaurar, sobre tot si es tractava d'una peça de col·lecció particular era la de restituir el fragment perdut. Això no seria cap problema sempre i quan tinguéssim la suficient informació veraç de com era, però mai seria original de l'autor, amb l'evident comparació de la traça escultòrica. El fet que hi ha molta peça seriada facilita la feina, però no és el cas d'altres peces que, per antiguitat o per la raó que sigui, no se'n coneixen els detalls. En aquest cas, es preferible no reintegrar abans que inventar. Aquesta postura és aplicada com a norma en els museus, ja que passa per davant la conservació de l'objecte en el seu aspecte original que no pas el seu aspecte

“acabat”. La informació que pugi donar no ha d'estar “disfressada” amb “postissos” que poguessin desvirtuar-la. Sempre hi ha el recurs de fer-li una reintegració de tipus “arqueològic”, és a dir, que la part reintegrada o refeta sigui suficientment visible però sense destacar per sobre la part original.

D'altra banda, en quan a la policromia, ja sigui perquè hi ha pèrdues o perquè els colors es veuen apagats o bruts, hi ha hagut l'equivocada decisió de repintar la figura per donar-li un millor aspecte. Tanta importància té la terracota com la policromia, per la qual cosa el criteri és el mateix. Repintar una

peça és ocultar o desvirtuar informació. Abans és millor retocar només la part perduda o deixar-la tal com es troba.

Un altre aspecte a remarcar és el fet que les figures de pessebre, quan s'incorporen en un diorama, sovint, per fixar-les, es fa ús de diversos materials, i un dels més corrents fins ara ha estat l'escaiola o el guix. Les bases queden ben fixades i, per dissimular la unió es tira de la primera pintura que es té a mà. Aquesta acció pot tenir conseqüències nefastes per l'objecte ja que pot provocar a la llarga trencaments de bases, concrecions d'escaiola i repints poc afortunats. Seguint el desig de no malmetre l'objecte, s'ha de tenir cura d'evitar mals majors. Posar film de plàstic com a barrera, o simplement fixar-les amb altres sistemes menys agressius, ens estalviarem mals majors i disgustos.

Quan s'acaba l'època nadalenca i les figures de pessebre s'han de recollir, tampoc s'ha de baixar la guàrdia. El col·leccionista de figures de pessebre ha de transmetre el mateix amor a aquestes peces tant en l'aspecte d'exhibició com a l'hora de guardar-les. En el cas, però, que estiguin resguardades en vitrines, cal escollir les que privin el màxim possible l'entrada de pols i d'insectes i lluny de la llum directa del sol.

La manera d'emmagatzemar-les és clau per una bona conservació. Tradicionalment s'havia fet ús del paper de diari o de seda, o de flocs com a embalatge. Avui s'ha comprovat que no són gens adequats per diverses raons.

Tant el paper com els flocs són materials molt higroscòpics, és a dir, que absorbeixen molta humitat ambiental, la qual pot traspasar amb molta rapidesa a l'objecte. Si l'estança on es guarden és molt humida, ens podríem trobar el Nadal següent amb les figures plenes de floridura i amb

la policromia aixecada. A més, si no es va amb cura a l'hora de desmuntar-les, és molt fàcil que provoquem fractures accidentals. D'igual forma, les tintes del paper de diari, en situació d'alta humitat poden traspasar tacant la figura que embolcalla.

Primer que tot, a l'hora d'emmagatzemar figures de pessebre, caldria escollir un espai sense humitat, o com a mínim sota paràmetres normals (fins a un màxim del 65% HR).

Pel que fa a embalatges, s'aconsella els menys higroscòpics. Serien ideals les caixes de plàstic

amb tapa hermètica, bones aïllants de l'exterior, de dimensions proporcionades als objectes, amb separacions individuals de cada una, de manera que cada figura estigui en un espai propi, amb divisions fetes amb materials sintètics com planxes d'escuma estrossionada o, com a mínim cartró ploma de pH neutre. Si això no fos possible, i sempre i quan la humitat relativa de l'estança sigui raonable, és vàlid poder embolicar les figures amb paper de cuina que, a l'hora que les priva de la pols li dona una protecció encoixinada.

En el cas de peces amb un interès especial, les quals,

siguin candidates a ser exhibides amb regularitat, s'aconsella confeccionar un embalatge específic, a mida. Així, facilitarà en gran manera el transport, embalatge i desembalatge, estalviant riscos.

Però les figures cobren vida dins d'un context, una escena, del qual n'és responsable l'escenari o, com diuen els pessebristes, el diorama.

A banda de la qualitat tècnica, que pot ser ben alta, els materials amb què estan fets els diorames

acostumen a ser senzills, de condició variable, i durabilitat questionable: suro, escaiola, cartró, fusta, molsa, materials divers reciclats,... El sol pot degradar la coloració dels murs pintats amb pintures de qualitat mitja baixa, pot fer augmentar l'acidesa del paper i el cartró, afeblint la seva estructura i tornant-los trencadissos; l'entrada de pols és una porta a àcars i ous d'insectes degradadors de la matèria orgànica,...

Com a conclusió direm que una bona conservació farà que no sigui necessària la restauració, és a dir: com millor es tractin i es respectin, i menys

es manipulin, tant pel que fa a l'exhibició com en l'emmagatzematge, menys riscos patiran i menys intervencions els caldran.

Les figures de pessebre destaquen tant per la seva bellesa com per la seva fragilitat, ja sigui pel material amb què estan fetes com de la manera que estan realitzades. Aquest fet queda agreujat pel destí que se'ls li ha donat: "actors" d'una representació anual. Projectant una actitud respectuosa cap a l'objecte com a tal a la vegada com a símbol del que és, la figura de pessebre es mantindrà viva com a part de la nostra cultura.

Cristina Martí i Ribas
Dept. Conservació i Restauració
Museu Etnològic de Barcelona

Composició d'àngels

30 x 27 x 6

Museu Etnològic de Barcelona

Pastor de l'Anunciata
27 x 16 x 14
Museu Etnològic de Barcelona

Composició d'àngels

21 x 29 x 4

Museu Etnològic de Barcelona

Composició d'àngels

14 x 22 x 7

Museu Etnològic de Barcelona

Mare de Déu amb el Nen Jesús

18 x 17 x 13

Museu Etnològic de Barcelona

Sant Josep

21.5 x 10 x 10

Museu Etnològic de Barcelona

Rei Melchior amb el seu patge
 17 x 28 x 17
 Museu Etnològic de Barcelona

Rei Baltasar amb el seu patge
 25.5 x 19 x 10
 Museu Etnològic de Barcelona

Rei Gaspar amb el seu patge
 23.5 x 21 x 13
 Museu Etnològic de Barcelona

Servent
23.5 x 10.5 x 9

Cavall castany
26 x 17 x 11.5

Museu Etnològic de Barcelona

Pastor vell
16 x 16 x 13.5
Museu Etnològic de Barcelona

Pastor
22 x 10 x 11.5
Museu Etnològic de Barcelona

Pagès
22 x 10 x 7
Museu Etnològic de Barcelona

Servent

25 x 10.5 x 7.5

Cavall blanc

28 x 29 x 14

Museu Etnològic de Barcelona

Servent

24 x 9 x 7

Cavall blanc

25 x 26 x 14

Museu Etnològic de Barcelona

Servent a camell

38 x 46 x 20

Museu Etnològic de Barcelona

Dos servents a camell

43 x 48 x 25

Museu Etnològic de Barcelona

Grup de diversos personatges

23 x 30 x 25

Museu Etnològic de Barcelona

Dos servents i una noia

26 x 44 x 32

Museu Etnològic de Barcelona

Tres servents amb un camell

34 x 34 x 45

Museu Etnològic de Barcelona

Servents a camell

43 x 57 x 25

Associació de Pessebristes de Barcelona

Rei Baltasar amb els patges

21 x 33 x 9

Associació de Pessebristes de Barcelona

Rei Melcior amb patge

18 x 14 x 11

Associació de Pessebristes de Barcelona

Pastor tocant el flaviol

5 x 18 x 5

Associació de Pessebristes de Barcelona

Glòria

30 x 16 x 30

Associació de Pessebristes de Barcelona

Composició d'àngels

30 x 4 x 26

Associació de Pessebristes de Barcelona

Soldat romà

10 x 28 x 9

Associació de Pessebristes de Barcelona

Rabí

13 x 27 x 9

Associació de Pessebristes de Barcelona

Agraïments

Museu Etnològic de Barcelona
Federació Catalana de Pessebristes
Associació de Pessebristes de Barcelona

Museu Arxiu
Carretera de Sant Vicenç, 14
Can Caralt
08392 Sant Andreu de Llavaneres

museu.arxiu@santandreudellavaneres.cat
www.santandreudellavaneres.cat/museu

Compromiso | Compromís
a Calidad Turística | a Qualitat Turística

